

KAŠTELANSKE BRATOVŠTINE OD XVI. DO XIX. STOLJEĆA

Mladen DOMAZET, Kaštel Novi

Prema crkvenom zakonu, bratovštine su vjerska udruženja sastavljena od vjernika (tj. laika), a osnovni im je cilj jačanje vjerskog života i poticanje socijalno-karitativnog rada među članovima. Bratovštine su organizirane kao pravno tijelo. U njihovim pravilnicima precizno su određena prava i dužnosti bratima te moguće kazne u slučaju neposlušta ili većih prekršaja. One svake godine biraju novu upravu (župana, gaštalda i suce) na svojim godišnjim skupštinama.

Ovaj rad obuhvaća pregled povijesnog djelovanja kaštelanskih bratovština od XVI. stoljeća do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1806. godine).

U tom razdoblju nastaju prve jezgre današnjih kaštelanskih naselja uz obalu, koja se nazivaju po svojim utemeljiteljima. Međutim, u ovoj sam se radnji odlučio služiti današnjim nazivima naselja, ponajprije radi lakšeg snalaženja u prostoru.

Rad se temelji na postojećoj literaturi i arhivskoj građi iz župnih ureda (matrikule bratovština) i Arhiva splitske nadbiskupije (biskupske vizitacije).

HISTORIOGRAFIJA

Kaštelanska historiografija, unatoč brojnosti rasprava, studija i monografija, nije do danas znatnije dotaknula pitanje bratovština. Istina, autori koji se studioznije bave poviješću Kaštela spominju, ali samo usput, i bratovštine. Vjeko Omašić u knjizi *Povijest Kaštela* (Split, 1986.) donosi dragocjenu i nezaobilaznu arhivsku građu koja u sklopu razmatranja agrarnih odnosa dotiče i bratovštine. Autor posebno ističe važniju ulogu Velike skule od uloge ostalih bratovština, zatim ukratko govori o njihovoj unutrašnjoj organizaciji, matrikulama, članovima te daje nekoliko primjera o sporovima između bratovština.

Don Frane Ivasović u monografiji *Kaštel Stari* (Kaštel Novi, 1991.) u poglavlju »Bratovštine i ostale pobožnosti« (opsega jedne stranice), osvjetljava njihovo djelovanje s religioznog gledišta. Zbornik radova *Pet stoljeća župe Kaštel Lukšić* (Kaštel Lukšić, 1982.) najsazetije obrađuje bratovštine koje danas postoje u tom mjestu. Duško Kečke-met u monografiji *Kaštel Sućurac* (Split, 1978.) posvećuje bratovštinama jedno pogla-

vlje u kojem analizira matrikulu Bratovštine Gospe od Hladih i daje prikaz djelovanja Bratovštine Blažene Djevice Marije (osnovane 1894. godine). Zbornik radova *Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća* (Kaštel Sućurac, 1992.) sadrži nezaobilazne prijevode vizitacija za to naselje od XVI. do XIX. stoljeća.

Don Ivan Vuletin i don Damjan Pavlov u svom zajedničkom djelu *Iz povijesti Kaštela* (Šibenik, 1916.) spominju bratovštine u samo nekoliko neznatnih crtica, a na isti način ih spominje i Ivo Babić u djelu *Prostor između Trogira i Splita* (Trogir, 1984.).

Don Janko Pera u svojem neobjavljenom djelu *Kaštel Štafilica* (rukopis u Župnom arhivu Kaštel Štafilica) posvećuje jedno poglavlje bratovštinama ali, na žalost, ne donosi znanstveni aparat, što otežava mogućnost provjere podataka i njihovu kritičku analizu. Najnovija knjiga don Frane Bege *Povijest Kaštel Kambelovca – Kaštel Gomilice* (Kaštel Kambelovac, 1992.) donosi mnoštvo dragocjenih podataka o bratovštinama u tim mjestima (matrikule: sv. Jeronima, sv. Mihovila i sv. Sakramenta, popis bratima, regeste bratimskih sjednica itd.). Pojava ovoga djela značajna je jer se zasniva na istraživanju župnih arhiva u Kaštelima i nadbiskupskog arhiva u Splitu.

POVIJESNI OKVIR

(Kaštelanski prostor od XV. do XVIII. stoljeća)

Godine 1420. uspostavljena je u Dalmaciji mletačka vlast. U početku će ona biti ograničena samo na obalni pojas, a od nje će biti izuzeta i tvrđava Klis kao posjed hrvatsko-ugarske države. Tom promjenom vlasti prestaju i sukobi između Splita i Trogira do kojih je došlo zbog utvrđivanja granice između njihovih distrikata u Kaštelanskom polju.¹

U drugoj polovici XV. stoljeća započinju provale Turaka u današnji kaštelanski prostor. Godine 1474. opljačkana su sela u Dilatu, a najviše su opustošeni posjedi splitskih benediktinki.² Trogirski biskup Frano Marcelo, kao očevidac mletačko-turskog rata (1499–1502.), uputio je duždu Leonardu Loredanu pismo u kojem opisuje napade Turaka na Trogir i Trogirsko polje te traži pomoć radi zaštite stanovnika.³

Srednjovjekovna sela (Smoljevac, Putalj, Lažani, Kozice, Ostrog, Šušnjare, Radun, Špiljan Žestinj i Bijaći) koja su bila smještena podno Trečanice (602 m), Opora (650 m) i Kozjaka (780 m) postaju područje pljačke. Već prvi upadi Turaka u Kaštelansko polje uzrokuju migracije jednog dijela stanovnika iz tih sela prema sigurnijim Splitu, Trogiru i otocima.⁴

Takvi turski prodori bili su uzrok da splitski i trogirski zemljoposjednici uz podršku mletačkih vlasti počinju graditi kaštele – utvrde na morskim hridinama, uz koje seljaci podižu utvrđena naselja (podignuto je dvadesetak kaštela s naseljima). Time započinje

¹ I. BABIĆ, *n. dj.*, 107; V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, str. 119.

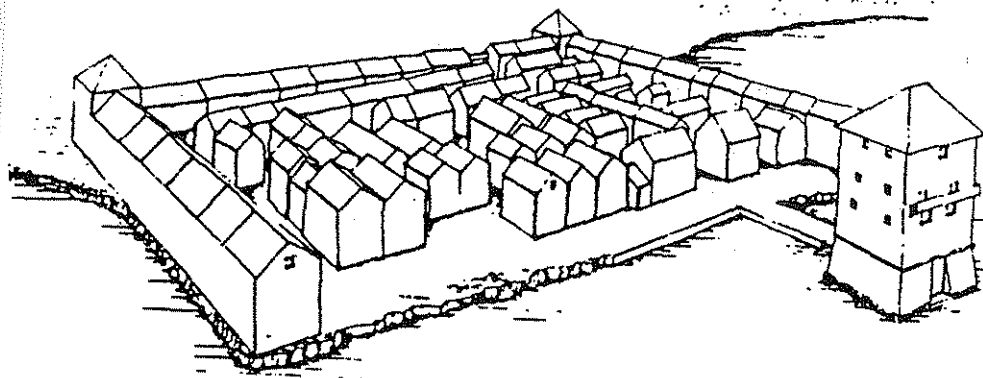
² V. OMAŠIĆ, *n. dj.*, str. 119.

³ V. GLIGO, *Govori protiv Turaka*, Split 1983, str. 170–176.

⁴ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, str. 120; isti, Predgovor kataloga izložbe »Sedam Kaštela«, Kaštel 1988.

proces potpunog napuštanja srednjovjekovnih sela i preseljavanje stanovnika u nova naselja uz obalu, gdje su bili zaštićeni od pljačke i zarobljavanja. Međutim, prema zapažanju mletačkih knezova, takva su naselja mogla izdržati samo udare lakog vatrenog oružja. Podaci iz prve polovice XVI. stoljeća govore o neprekidnim turskim napadima na novosagrađena naselja.⁵ Rezultat takvih pritisaka bio je primjerice 1515. godine upad Turaka u naselje Koriolana Čipika (Kaštel Stari)⁶ ili 1524. godine u naselje i kaštel Pavla Antona Čipika (Kaštel Novi), kad su seljaci morali brodovima pobjeći u Trogir.⁷

Padom Klisa pod tursku vlast 1537. godine stanje se još više pogoršava, jer je granica s Osmanskim Carstvom povučena vrhovima Kozjaka (sa sjevera) i Solinskim bazenom (s istoka). Blizina Turaka posve je onemogućila svaki razvoj kaštelanskog prostora i usredotočila njegovo stanovništvo na neizvjesnost i obranu. Dokumenti iz XVI. i prve

Pokušaj rekonstrukcije izvornog izgleda naselja uz kaštel P. A. Čipika (Kaštel Novi).

⁵ I. BABIĆ, *n. dj.*, 128–131.

⁶ *Isto*, 131.

⁷ I. VULETIN – D. PAVLOV, *n. dj.*, 64.

polovice XVII. stoljeća svjedoče o stalnim graničnim sukobima s Turcima te opisuju stradanja stanovništva, nasilja, otmice, paljenja sela, haranja polja⁸...

Prestankom turske opasnosti u drugoj polovici XVII. stoljeća (nakon Kandijskog rata) započinje širenje naselja izvan dotadašnjih obrambenih zidina. Štoviše, seljaci i na njima probijaju otvore za vrata i prozore te uklanjaju mostove pred vratima kaštela i pred zidinama sela.

Mir donosi gospodarski napredak. Prestankom pustošenja Kaštelanskog polja seljaci počinju slobodno obrađivati svoje težaštine, ali i krčiti nekadašnje gajeve i pašnjake po obroncima obližnjih brda. Time dobivaju novu zemlju za koju nisu imali nikakvu obvezu težačkih davanja.⁹ Krajem XVII. stoljeća trgovina vinom, uljem, suhim smokvama i drugim poljoprivrednim proizvodima dobiva veći zamah, o čemu svjedoči i činjenica da pojedinci samostalno izvoze svoje proizvode u druge dalmatinske gradove i u Mletke. Štoviše, trguje se i unutar kaštelanskih naselja, čemu se protivi Trogir koji i dalje nastoji ostati središnje mjesto trgovine na svojem komunalnom području.¹⁰

Tijekom XVIII. stoljeća izdvajaju se bogate obitelji koje i same postaju posjedničke, često bogatije i od kaštelanskih plemića.

Povoljnije socijalne prilike uvjetuju gradnju novih prostranijih kuća, povećanih za nekoliko katova. Proširuju se i postojeće župne crkve, koje dobivaju dimenzije gradskih crkava s iznimno bogatim inventarom.¹¹

Osamdesetih godina XVIII. stoljeća osniva se u Kaštel Lukšiću društvo za unaprjeđenje poljodjeljstva koje prenosi seljacima nove spoznaje i dostignuća na području poljodjeljstva iz susjednih zemalja. Međutim, društveni odnosi od XV. do kraja XVIII. stoljeća opterećeni su kolonatom te su glavna kočnica motivacije seljaka za poboljšanje rada na tuđoj zemlji. O napetosti između posjednika i seljaka dovoljno govore i događaji u Trogiru nakon pada Mletaka (1797. godine), kada su kaštelanski seljaci sasjekli glave nekolicini posjednika te otkazali svoje obveze prema zemljovlasnicima.

Poslije pada Mletaka 1797. godine, i u širim jadranskim okvirima, i u kaštelanskom prostoru, počinje razdoblje prve austrijske vladavine koje traje do 1806., a time je postavljen i povijesni okvir ovog rada.¹²

BRATOVŠTINE U NOVOSAGRAĐENIM NASELJIMA UZ OBALU

Prve podatke o kaštelanskim bratovštinama u novim naseljima uz obalu susrećemo u XVI. stoljeću, iako je iz izvora vidljivo da su one bile osnovane već ranije.¹³ Tako

⁸ I. BABIĆ, *n. dj.*, 107–108.

⁹ *Isto*, 165–168.

¹⁰ *Isto*, 168.

¹¹ *Isto*, 168–173.

¹² V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 374–385.

¹³ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 141–142.

Bratovština Blažene Djevice Marije 1556. godine proširuje nekadašnju samostansku crkvu sv. Petra od Klobučca za župne potrebe naselja Pavla Antona Čipika (Kaštel Novi). Proširenje je izvedeno samo 44 godine nakon što je izgrađeno ovo naselje što kazuje da tada djeluje već dovoljno snažna bratovština koja poduzima vrlo opsežne poslove, poput proširenja crkve.¹⁴

Bratovština Gospe od Dolca u Kaštel Sućurcu daje 1545. godine sastaviti matrikulu,¹⁵ a to je još uvijek vrijeme preseljavanja stanovništva iz starog sela u nadbiskupov kaštel s naseljem uz more. To potvrđuje i naredba splitskog kneza Benedikta Mulle iz 1550. godine, iz koje vidimo kako je jedan dio stanovnika ostao u starom srednjovjekovnom selu te se određuje rok od mjesec dana za njihovo potpuno preseljenje u naselje uz nadbiskupov kaštel.¹⁶

Vizitacija Mihovila Priulija iz 1603. godine također bilježi već osnovane bratovštine u naseljima splitske nadbiskupije (Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica i Kaštel Kambelovac) ali, na žalost, vizitator ne navodi kada su te bratovštine utemeljene.¹⁷ Na isti se način spominju bratovštine u naseljima trogirске biskupije (Kaštel Lukšić, Kaštel Stari, Kaštel Novi i Kaštel Štafilić) 1635. godine za vizitacije Paxa Jordana.¹⁸

Prema tome, postoje određene naznake kako su bratovštine osnovane još u srednjovjekovnim selima, a preseljenjem stanovništva u nova naselja one samo nastavljaju svoje djelovanje. Uostalom, i kult svetaca iz tih srednjovjekovnih sela očuvao se upravo u imenima kaštelanskih bratovština.

Tijekom XVII. i XVIII. stoljeća osnivaju se nove bratovštine. Njihov broj postaje prevelik za pojedine župe. Tako u Kaštel Novom 1760. godine djeluje 13 bratovština za 856 stanovnika. U župnoj crkvi sv. Petra neće više biti slobodan nijedan oltar, pa će iste godine Bratovština Bl. Djevice Marije od Loreta zamoliti biskupa Didaka Manolu da im bratimi sv. Fabijana i Sebastijana dopuste služiti se svojim oltarom za njihovu bratovštinu. To im ovi bratimi neće dopustiti, pa im biskup posebnim dekretom dopušta podizanje jedne manje kapele sa sjeverne strane župne crkve (uz napomenu da se ne naruši simetrija crkve).¹⁹

¹⁴ I. BABIĆ, *n. dj.*, 148.

¹⁵ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 142.

¹⁶ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 133.

¹⁷ F. BEGO, »Sućurac u vizitacijama od XVII. do XX. stoljeća«, Zbornik radova *Kaštel Sućurac od prapovijesti do XX. stoljeća*, 157–182; ISTI, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 303–306, 735.

¹⁸ Nadbiskupski arhiv Split, odjel Trogir, (dalje NAS-T). Biskupska vizitacija Jordana Paxa (Dalje BVJP), br. 10.

¹⁹ NAS-T, Biskupska vizitacija Didaka Manole 1760. godine (dalje BVDM), br. 38. – Biskup u toj vizitaciji navodi da u župi K. Novi djeluju sljedeće bratovštine:

1. Presvetog Sakramenta.....	40 bratima
2. Gospe od Milosrđa.....	42 bratima
3. sv. Petra.....	140 bratima
4. sv. Jeronima.....	32 bratima
5. sv. Augustina Kažotića.....	40 bratima
6. sv. Fabijana i Sebastijana.....	27 bratima
7. sv. Marije – Stomorije.....	40 bratima

Među bratovštinama u svakom naselju posebno se isticala Velika skula, kao glavno mjesto bratovština. Njezini su bratimi bili »glavari obitelji«, a osim vjerskih pitanja ona je doticala i sva ostala pitanja važna za život naselja.²⁰ Od kaštelanskih bratovština koje su bile Velike skule poznate su: u K. Sućurcu sv. Jurja,²¹ u K. Gomilici sv. Jeronima,²² u K. Kambelovcu sv. Mihovila,²³ u K. Lukšiću Gospe od Uznesenja,²⁴ u K. Novom sv. Petra,²⁵ te u K. Štafiliću sv. Ivana Krstitelja.²⁶

Doseljenici u kaštelanskim naseljima postajali bi ravnopravni starosjediocima tek kad su njihove kućne starješine primljene u Veliku skulu. Inovjerci su morali prijeći na katoličku vjeru.²⁷

Mletačka je vlast nastojala imati nadzor nad radom bratovština. Zato je tražila da joj se prije saziva skupštine podnese molba u kojoj bi bila naznačena pitanja o kojima će se raspravljati, a skupštini Velike skule redovito je prisustvovao i predstavnik vlasti. Zanimljiv je i zahtjev posljednjeg trogirskog kneza Santa Contarinija Bratovštini sv. Ružarija u K. Starom, u kojem traži da se zapisnici i računi pišu na talijanskom jeziku. No, ova je bratovština to odbila.²⁸

Osim takvih zahtjeva mletačkih vlasti, ima i slučajeva intervencija prema kaštelanskim bratovštinama, npr. 1714. godine kad je zatvoren Stjepan Botušić, sudac Velike skule u K. Lukšiću, jer nije sastanak bratima prijavio vlastima.²⁹

U matrikulama se obvezatno navodila pokornost bratima Mletačkoj Republici te bez ovog članka predstavnik mletačke vlasti vjerojatno ne bi odobrio pravila. Tako se u matrikuli Bratovštine sv. Jurja iz K. Štafilića u čl. 2 zahtijeva da svaki bratim bude »viran Prisvitloj Gospodi Mletačkoj«. Pobunjenika protiv mletačke vlasti župan je trebao prijaviti trogirskom knezu.³⁰ Zatim, u matrikuli sv. Mihovila iz K. Kambelovca traži se da bratimi izvršavaju naredbe javne vlasti,³¹ a ista praksa će se nastaviti i za vrijeme prve

8. sv. Ane.....	50 bratima
9. sv. Karla (Boromeja).....	22 bratima
10. sv. Katarine.....	20 bratima
11. Gospe od Loreta.....	45 bratima
12. sv. Roka.....	32 bratima
13. sv. Križa (sestrime).....	40 sestrima

²⁰ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica, n. dj.*, 303–304; V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela.*, 139–140.

²¹ F. BEGO, »Sućurac u vizitacijama od XVII. do XX. stoljeća«, *n. dj.*, 168–172.

²² ISTI, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica, n. dj.*, 735–736.

²³ *Isto*, 303–304, 310–312.

²⁴ V. OMAŠIĆ: »Povijesni razvoj sela Ostroga i 500 godina Kaštel Lukšića«, *Zbornik radova Pet stoljeća zupe Kaštel Lukšić*, 96.

²⁵ NAS-T, BVDM 1760. god., br. 38.

²⁶ J. PERA, *Kaštel Štafilić* (rukopis), 49, 57–58.

²⁷ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 141.

²⁸ *Isto*, 139–140.

²⁹ V. OMAŠIĆ, »Povijesni razvoj sela Ostroga i 500 godina Kaštel Lukšića«, 96.

³⁰ Župni arhiv K. Štafilića (dalje: ŽAKŠ), Matrikula Bratovštine sv. Jurja – čl. 2.

³¹ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica, n. dj.*, 310.

austrijske vladavine u Dalmaciji. Na primjer, matrikula sv. Fabjana i Sebastijana iz K. Novog zahtijeva: »da svaki nasc Brattim budde virni podloxnik nascega Primogucchiega Cesara i Kraglia, takojer da budde poslussian u svem gnemu i svim gnegovim Nareditegliem«. ³²

Vjerski i privatni život bratima određen je matrikulama, odnosno pravilnicima koje su odobravale civilne i vjerske vlasti. ³³

Najstarija sačuvana matrikula je ona Bratovštine Gospe od Dolca ili na Hladih u K. Sućurcu iz 1545. godine. Na žalost, toj se matrikuli (pisanoj bosančicom) u posljednje vrijeme izgubio trag pa je ostao samo prijepis iz 1689. godine. ³⁴

Sljedeća matrikula po starosti pripada sv. Onofriju u K. Štafiliciu iz 1616. godine, ³⁵ a ostale matrikule iz XVII. stoljeća sačuvane su jedino kao prijepisi iz XVIII. stoljeća (npr. sv. Mihovila iz K. Kambelovca, sv. Jeronima iz K. Gomilice, sv. Jurja iz K. Štafilica...). ³⁶

Međutim, biskupske vizitacije navode kako većina kaštelanskih bratovština uopće nema svoja pravila. ³⁷ Vjerojatno su zbog toga bile zabilježene i česte nepravilnosti u radu pojedinih bratovština, npr. 1637. godine kad je u K. Štafiliciu biskup Jordan Pax zabranio bratimima posuđivanje novca iz blagajne Bratovštine Bl. Djevice Marije od Karmela. ³⁸ Isto tako, zbog sličnih je novčanih špekulacija raspuštena Bratovština sv. Jurja u K. Novom. ³⁹

Na čelu bratovštine bili su župan, gaštald (zamjenik) i suci, a oni su se svake godine iznova birali na godišnjoj skupštini. ⁴⁰

Neposluh ili prekršaj suci su kažnjavali novčanom naplatom ili isključenjem iz bratovštine. Oni su članovima bratovštine sudili u vrijednosti od 5 libara, a kazne su uglavnom bile zbog: nesudjelovanja bratima na sastancima i godišnjim skupštinama, uvreda, izostanaka na sprovodu i nedjeljnoj sv. misi te neodaziva prilikom obrađivanja bratimske zemlje. Ovlasti župana i sudaca Velike škole bile su puno veće, pa u pojedinim sporovima zastupaju čitavo selo. ⁴¹

Isključenja i druge kazne bilježe i zapisnici bratovština. Tako je 1617. godine iz Bratovštine sv. Onofrija u K. Štafiliciu isključen Mate Kljakić jer je zajedno sa ženom opsovao župnika, a 1622. godine i Jozo Baričin jer je oružjem udario Šimuna Mucalova. ⁴²

³² Župni arhiv Kaštel Novoga (dalje: ŽAKN), Matrikula Bratovštine sv. Fabijana i Sebastijana – čl. 2.

³³ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 140.

³⁴ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 141–143.

³⁵ J. PERA, *n. dj.*, 30–31.

³⁶ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, *n. dj.*, 310–312, 741–744; J. PERA, *n. dj.*, 52–54.

³⁷ NAS-T, BVDM 1760. god., br. 38.

³⁸ F. BEGO, »Vizitacije Paxa Jordana Kaštelima I«, *Kaštelanski zbornik*, sv. 4, Kaštela 1994., 109–114.

³⁹ NAS-T, BVJP 1637. god., br. 10.

⁴⁰ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 145.

⁴¹ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 140; F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 304.

⁴² V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 141.

Kazne su ponekad bile vrlo stroge. Iz zapisnika Bratovštine sv. Jurja u K. Sućurcu (1735. god.) saznajemo kako su jednu ženu zbog krađe ulja iz svjetiljke u crkvi bratimi javno bičevali.⁴³

U matrikulama se također precizno određuju kazne za prekršitelje bratimskih pravila. Matrikula Bratovštine sv. Jurja iz K. Štafilića u čl. 21 nalaže ako se otkrije da je netko od bratima kradljivac ili da »tišči tamne žene«, on se isključuje iz bratovštine uz »brecanje« zvana kao mrtvom bratimu.⁴⁴ Matrikula Bratovštine Gospe od Dolca u K. Sućurcu predviđa još drastičniju kaznu za bratima koji bi se uhvatio u krađi u vrijednosti većoj od 12 soldi. Ako se takav otkrije u bratovštini, ostali mu bratimi moraju srušiti kuću u naselju.⁴⁵

Međutim, pazilo se i na sukobe koji su nastajali između bratima, tako da ih se odmah na početku nastojalo ublažiti. Dužnost nadzora nad takvim slučajevima imali su župan i suci bratovštine.⁴⁶ Članom 24 matrikule sv. Jurja iz K. Štafilića zabranjuje se obraćanje kneževu sudu bez dopuštenja župana.⁴⁷ O sporovima između bratovština ne raspolazemo zasada s dovoljno podataka, pa ne možemo ulaziti u njihove međusobne odnose.

Glavna svrha bratovštine bila je promicanje pobožnosti prema svecima i Bogorodici te na taj način jačanje vjerskog života u naseljima. Stoga bratimi obvezatno sudjeluju na svetim misama nedjeljom i ostalim blagdanima te u procesijama i sprovodima preminulih bratima.⁴⁸ Osim toga, pazi se i na privatni život bratima, a osobito na uvrede, tjelesne povrede, krađe, nemoral⁴⁹... O tome je i matrikula Bratovštine sv. Onofrija iz K. Štafilića izričito jasna: »Hoćemo da ako bi brat pogrišio s nevistom ili s kim od kuće, taj se ima dati vanka i ne može nigdar biti za bratima«.⁵⁰

Osim religioznog karaktera bratovština, značajan je i njihov socijalno-karitativni rad. Njime se pomagalo bratimima u bolesti i materijalnim problemima, a posebice pri udaji kćeri i smrtnim slučajevima u obitelji.⁵¹ Tako je u matrikulama kaštelanskih bratovština zajedničko da se bratim koji umre izvan svojega rodnog mjesta doveze i pokopa u Kaštelima. Određena je i udaljenost s koje se obvezuje bratime na to, a ona iznosi 25 milja na kopnu i 50 milja na moru. U čl. 19 iste matrikule upadljivi su izrazi »ako ki brat upade u razbojstvo ili bio ubijen«,⁵² ali njih treba promatrati u kontekstu turske opasnosti koja je u kaštelanskom prostoru najočitija od 1537. do 1648. godine.⁵³ Kasnije matrikule iz XVIII. stoljeća (npr. sv. Jurja u K. Štafiliću iz 1745. i sv. Mihovila u K. Kambelovcu

⁴³ Isto, 141.

⁴⁴ ŽAKŠ, Matrikula Bratovštine sv. Jurja – čl. 21.

⁴⁵ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 141.

⁴⁶ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 144.

⁴⁷ ŽAKŠ, Matrikula Bratovštine sv. Jurja – čl. 24.

⁴⁸ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 327.

⁴⁹ Isto, 304.

⁵⁰ J. PERA, *n. dj.*, 50.

⁵¹ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 144.

⁵² J. PERA, *n. dj.*, 50.

⁵³ I. BABIĆ, *n. dj.*, 107.

iz 1788. godine) imaju već blaže izraze: »ako koji naš bratim *umre* izvan zavičaja« i udvostručuje se udaljenost (30 milja na kopnu i 100 na moru) s koje bratimi moraju preminulog člana dovesti i sahraniti u Kaštelima.⁵⁴

Sačuvane računске knjige prihoda i rashoda kaštelanskih bratovština omogućuju cjelovitiji uvid u njihove aktivnosti. Stoga prihode možemo podijeliti na one koji se prikupljaju od članarine i naplate kazni za bratimske prijestupe, zatim na oporučna darivanja te na prihode od davanja vlastite zemlje pod kolonat.⁵⁵ Tako koludrice benediktinke 1625. godine u K. Gomilici daju zemlju pod kolonat bratovštinama sv. Jeronima i sv. Kuzme i Damjana. To govori da i sami bratimi obrađuju tuđu zemlju s koje dijele prihode s vlasnikom.⁵⁶ Bratovštine u K. Kambelovcu obrađuju zemlju koja je bila crkveno vlasništvo, pa 1/4 prihoda daju nadbiskupiji ili župniku.⁵⁷

Zemlja koja je bila vlasništvo bratovština stjecala se: kupovinom (npr. Zane i Pavlica Šoltanov 1691. godine prodaju zemlju u predjelu Selišća Bratovštini sv. Jeronima u K. Gomilici) i oporukama (npr. Oršula ud. pok. Dimitra Laskarija 1700. godine dariva bratovštinama sv. Jeronima, sv. Kuzme i Damjana i sv. Ante Padovanskog u K. Gomilici dvije parcele).⁵⁸ Mještani su bratovštinama ostavljali i nekretnine, poput stambenih i drugih objekata, koje su bratimi najčešće davali u najam.⁵⁹

Radi ilustracije koliki su bili prihodi bratovština uzet ćemo podatke iz 1806. godine za bratovštine u K. Gomilici, a oni su bili sljedeći:

1. Bratovština sv. Jeronima.....	200 forinti prihoda god.
2. Bratovština sv. Benedikta	20 "
3. Bratovština sv. Ante.....	10 "
4. Bratovština sv. Križa.....	25 "
5. Bratovština sv. Kuzme i Damjana	10 "

Из овогa проишлaзи дa је Bratovština sv. Jeronima kаo Velika skula imala neusporedivo веће приходе од осталих bratovština.⁶⁰ Takav odnos između Velike skule i осталих bratovština bit će karakterističan i за остала kaštelanska naselja. То потврђује и сачувани инвентар »руха« сућурачких bratovština из 1718. године, из којег се види да је инвентар Velike skule шест до седам пута већи од инвентара осталих bratovština. Од тога пописа вриједно је истакнути: сребрне kaleže, kandle, свијећњaке, крижеве, kаdionike, показнице, kаnonsке таблице те neбницу (baldakin), »ombrellu« i ciborij.⁶¹

⁵⁴ ŽAKŠ, Matrikula Bratovštine sv. Jurja – čl. 4; F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 310.

⁵⁵ D. KEČKEMET, *n. dj.*, 145; F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica* 303–304, 736.

⁵⁶ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 736.

⁵⁷ *Isto*, 303.

⁵⁸ *Isto*, 736.

⁵⁹ *Isto*, 303–306, 735–740.

⁶⁰ *Isto*, 736.

⁶¹ F. BEGO, *Sučurac u vizitacijama od XVII. do XX. stoljeća, n. dj.*, 169–172.

Kao što vidimo, bratovštine su trošile znatna novčana sredstva na crkveno »ruho«, ali one će uz to podizati i održavati oltare u župnim crkvama i brinuti se za stare srednjovjekovne crkvice (npr. sv. Jurja od Žestinja, Gospe od Dolca, Gospe Stomorije...).⁶²

Veće bratovštine grade u naselju svoju »Bratsku kuću« za sastanke i druge potrebe bratima. Takvu je kuću npr. 1762. godine sagradila Bratovština sv. Jeronima u K. Gomilici, a 1800. godine Bratovština sv. Mihovila u K. Kambelovcu.⁶³ Bratovštine Velike skule podižu u naseljima na seoskim trgovima zgradu zvanu »Loža«, koja je služila ponajprije za seoske potrebe. One se podižu uglavnom u XVIII. stoljeću, a najreprezentativnija među njima je »Loža« Bratovštine sv. Petra u Kaštel Novom, sagrađena 1775. godine.⁶⁴

Bratovštine predvođe gradnju ili proširenje župnih crkvi, kao što je na primjer, u K. Novome 1566. godine, kad je Bratovština Bl. Djevice Marije proširila župnu crkvu sv. Petra⁶⁵ ili 1731. godine, kad je Bratovština sv. Jeronima započela graditi župnu crkvu posvećenu sv. Jeronimu u K. Gomilici.⁶⁶

Međutim, nakon preseljenja stanovništva iz srednjovjekovnih sela u nova naselja (zatvorenog tipa), pogoršava se i njihov društveni položaj.⁶⁷ U tim novim naseljima trogirski i splitski plemići kao gospodari imaju brojne privilegije te između ostalog biraju »gaštalda« (predstavnik javne vlasti) i mjesnog župnika.⁶⁸ Ovo pravo biranja mjesnog župnika seljaci su često osporavali, npr. 1666. godine kad u K. Štafiliću nisu prihvatili izbor novog župnika don Marina Basella, kojeg su imenovali gospodari kaštela (obitelji Kažotić, Rottondo i Ferro). U ime seljaka spor je na sudu u Trogiru vodila Velika skula – Bratovština sv. Ivana Krstitelja, gdje su bratimi zahtijevali da se gospodari kaštela posavjetuju s upravom bratovštine prije postavljanja novog župnika. Župan je u toj raspravi istaknuo kako seljani sami uzdržavaju crkvu preko svojih bratovština te pribavljaju crkveno ruho, nakit, vosak i ostalo. Na kraju je zaključio da i župnika uzdržavaju seljani, a ne gospodari kaštela. Juspatrioni istodobno odgovaraju argumentom kako je župna crkva s grobljem sagrađena na njihovu zemljištu i o tome predočavaju dokumente. Nakon toga je trogirski knez Franjo Malino presudio u korist obitelji Kažotić, Rottondo i Ferro.⁶⁹

Ovaj se spor nastavio i u XVIII. stoljeću. Godine 1710. Štafilićani su ponovno odbili imenovanje don Nikole Jakše za novog župnika i onemogućavali su mu obavljanje službe u mjestu. Prema procjeni mletačkih vlasti, taj je otpor dobio razmjernu javnu pobunu pa trogirski knez osuđuje sedam seljaka na 11 mjeseci tamnice i dva mjeseca prisilnog

⁶² F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 327; D. KEČKEMET, *n. dj.*, 137–138; NAS-T, BVJP 1637. god., br. 10.

⁶³ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 330, 735.

⁶⁴ I. VULETIN – D. PAVLOV, *n. dj.*, 66; I. BABIĆ, *n. dj.*, 148.

⁶⁵ I. BABIĆ, *n. dj.*, 148.

⁶⁶ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 735.

⁶⁷ I. BABIĆ, *n. dj.*, 109.

⁶⁸ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 136–139.

⁶⁹ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 271–272; J. PERA, *n. dj.*, 57–58.

rada na sinjskim utverdama. Jedan je seljak umro u splitskim tamnicama, a njegovo je tijelo Bratovština sv. Ivana Krstitelja prenijela u Kaštel Štafilić.⁷⁰

Prema tome, seljaci su tijekom druge polovice XVII. i čitavog XVIII. stoljeća (razdoblje prestanka turske opasnosti) ustrajno osporavali pravo juspatronata kaštelanskim gospodarima, dapače, oni će sami podizati ili proširivati župne crkve. Na njima će postavljati natpise u kojima naglašavaju kako podižu »svojim novcem i trudom« (u K. Starom 1714. g.) ili, kako kaže sućurački natpis iz 1691. godine, »svojom krvlju«.⁷¹

Dakako, i to je bio jedan od načina iskazivanja nezadovoljstva dotadašnjom praksom biranja župnika, ali i prema drugim privilegijima koje su imali gospodari u župnim crkvama.⁷²

Dakle, bratovštine kao organizirana društva paze na ponašanje svojih članova i rješavaju njihove međusobne sporove te im pružaju u potrebi i socijalnu pomoć. Ali, uloga bratovština, osobito Velike skule, nije ništa manje značajna u zastupanju i obrani seoskih interesa, kao što je to bio slučaj s gospodarima kaštela. Stoga će kaštelanske bratovštine predstavljati svojevrsnog suparnika zemljoposjednicima ili plemićima u naselju.

Na kraju ovog općeg prikaza djelovanja kaštelanskih bratovština možemo zaključiti da su snažno utjecale na način života u Kaštelima tijekom XVI., XVII. i XVIII. stoljeća. U njihov rad bilo je uključeno gotovo sve stanovništvo Kaštela, pa su tako neposredno utjecale na ponašanje i običaje stanovnika. One se ukidaju početkom XIX. stoljeća (za francuske vladavine u Dalmaciji), a njihova se imovina oduzima i upotrebljava za razvoj školstva u Kaštelima.⁷³

BRATOVŠTINA SV. MIHOVILA U KAŠTEL KAMBELOVCU

Prvi dokazi o postojanju Bratovštine sv. Mihovila potječu iz vizitacije Mihovila Priulija župi K. Kambelovac 1603. godine. Prema toj vizitaciji, bratovština je imala 40 bratima, svoju matrikulu, uredno vođenu knjigu računa te je svake godine mijenjala upravu (župana, gaštalda i suce). Osim toga, naveden je i jedan vinograd kao vlasništvo bratovštine, koji bratimi sami obrađuju a dobivenim prihodima služe se za »uresivanje crkve«.

U vizitacijama nije naznačeno vrijeme osnivanja te bratovštine, a prema mišljenju Frane Bega pretpostavlja se da je to bilo koncem XVI. stoljeća.⁷⁴ Međutim, kult sv. Mihovila potječe još iz srednjovjekovnog sela Lažani pa tako nije isključena ni mogućnost postojanja prekaštelanske Bratovštine sv. Mihovila u selu Lažani.⁷⁵

⁷⁰ V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela* 272.

⁷¹ F. IVASOVIĆ, *Kaštel Stari*, 27; D. Kečkemet, *n. dj.*, 132–134.

⁷² V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 137, 273–274.

⁷³ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 42; N. BUČAN, »Počeci pučkog školstva u Kaštel Lukšiću i Kaštelima«, *Zbornik Dva stoljeća obrazovanja, školstva i kulture u Lukšiću i Kaštelima*, Kaštel Lukšić 1985., 46–47; I. BABIĆ, *n. dj.*, 108.

⁷⁴ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 303.

⁷⁵ ISTI, »O sakralnim lokalitetima na kaštelanskom području i u Kaštel Lukšiću«, *Zbornik Pet stoljeća župe*

Bratovština sv. Mihovila (Velika skula) bila je glavna bratovština u naselju pa je njezinim članom mogao postati samo starješina obitelji. U slučaju smrti bratima, njegovo mjesto nasljeđuje najstariji sin, kojeg može zamijeniti jedino udovica do sinove punoljetnosti. Ostala se braća primaju u bratovštinu tek kad osnuju svoje posebne obitelji.⁷⁶

Na prve opsežnije akcije te bratovštine nailazimo pri gradnji župne crkve 1712. godine, kad su ugovor s poduzetnikom Jurjem Galassom sklopili njezini suci i seoski harambaša. U toj crkvi nalazio se i oltar sv. Mihovila za koji se brinula bratovština.⁷⁷

S obzirom na velik utjecaj Bratovštine sv. Mihovila kao Velike skule u K. Kambelovcu, crkvene vlasti, tj. biskupi prilikom vizitacija, pozivaju suce i župana da posvjedoče o ponašanju mjesnog župnika. Oni uglavnom daju pozitivna mišljenja.⁷⁸

Dobrim odnosima sa župnikom vjerojatno je pridonijela i činjenica što u ovom naselju već u XVII. stoljeću Velika skula u više navrata bira i postavlja župnika unatoč neslaganju gospodara koji imaju pravo juspatronata (obitelji Cambi i Dudan). Dapače, sudac Velike skule je 1755. godine intervenirao protiv crkvenih vlasti u Splitu kad su imenovali don Mihovila Čurkovića za župnog vikara. On će naglasiti kako pravo izbora župnika izričito pripada seljanima.⁷⁹

Iz sačuvanih regesti sjednica saznajemo da bratimi imaju svoju »bratsku kuću« u kojoj se okupljaju i raspravljaju o poslovima za »dobro sela«. Održavanje njihovih sastanaka redovito odobravaju civilne vlasti u Splitu. Tako je npr. 1790. godine sazivanje sjednice Bratovštine sv. Mihovila odobrio splitski knez i kapetan Vicko Bambo. On je na tu sjednicu poslao i svojega predstavnika, kao što je to već bilo uobičajeno.⁸⁰

Regeste donose i zanimljive podatke o događajima u K. Kambelovcu iz nemirne 1797. godine, kad je prestala stoljetna mletačka vlast u Dalmaciji. Tako su, osim odmazde seljaka i pučana nad plemićima u Trogiru, neredi zahvatili i K. Kambelovac u kojem su stradali posjed plemićke obitelji Grisogono na lokalitetu Poždorini. Stoga će oni 1800. godine podignuti sudsku parnicu protiv seljaka radi nadoknade štete, koju će i dobiti. No, bratimi Velike skule će tražiti reviziju procjene štete učinjene na posjedu Grisogonovih.⁸¹

Godine 1803. na skupštini Velike skule bratimi odbijaju plaćati austrijskim vlastima porez na zemlju, uz obrazloženje da zemlja nije njihova, već vlasništvo plemićkih obitelji. Oni će istodobno odbiti i nove namete za gradnju vojarni i redarstvenih postaja, dok će se odazvati na javne seoske radove.⁸²

Kaštel Lukšić, 1982., 29.

⁷⁶ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 303–304.

⁷⁷ *Isto*, 354–355.

⁷⁸ *Isto*, 303–305.

⁷⁹ *Isto*, 406–409.

⁸⁰ *Isto*, 322.

⁸¹ *Isto*, 322.

⁸² *Isto*, 323.

Iz navedenih primjera jasno se vidi djelokrug rada Bratovštine sv. Mihovila – Velike skule. On, dakako, nadilazi religiozni okvir i općenito zastupa interese seljaka i pred plemićima i pred civilnim vlastima.

Matrikula Bratovštine sv. Mihovila prvi se put spominje 1603. godine u vizitaciji Mihovila Priulija, što upućuje na mogućnost da potječe još iz XVI. stoljeća.⁸³ Međutim, do naših se dana sačuvao samo njezin prijepis iz 1709. godine koji ima 21 odredbu. Struktura, uglavnom, govori o religiozno-karitativnom ustrojstvu bratovštine, pa se od bratima zahtijeva da žive kršćanski i bez psovki. Zatim se od bratima traži međusobno pomaganje i ispunjavanje obveza koje proizlaze iz pravilnika. U slučaju nemara i većih prekršaja, predviđena je kazna ili isključenje iz bratovštine.

Prema odredbi br. 16 svaki mjesec se pred bratimima čitala matrikula »da bi bratimi osvježili (u pameti) ono što su dužni obdržavati na slavu Boga i svojih svetih i za spasenje svoje duše«. Dakako, to upućuje i na češća redovita okupljanja bratima.⁸⁴

Bratovština sv. Mihovila podiže 1800. godine svoju novu »bratsku kuću«, a tada je primjetan i porast na 57 bratima. No, uspostavom francuske vlasti u Dalmaciji (1806. godine) bratovština je raspuštena.⁸⁵

BRATOVŠTINA BL. DJ. MARIJE – STOMORIJA U KAŠTEL NOVOM

Prvi pouzdani podatak o Bratovštini Bl. Dj. Marije – Stomorije je iz 1556. godine kad ova bratovština proširuje crkvu nekadašnjeg samostana sv. Petra od Klobučca za župne potrebe. Tom prigodom na crkvu je postavljena ploča s hrvatskim natpisom sljedećeg sadržaja:

Ovo nadodagne Templa bi naj pri od Bratchie
od Blaxene Gospe postavlieno u vrime postovanoga
zuppana Simuna Vurchichia i sudaz gnegovih
Viculina Descovichia i Lovrina Catalinichia
MDLVI

Ovdje je upadljiva činjenica da proširenje crkve ne izvodi Bratovština sv. Petra kao Velika skula u K. Novom, što je inače bilo karakteristično za ostala kaštelanska naselja.⁸⁶ Kult Bl. Dj. Marije – Stomorije prenesen je iz srednjovjekovnog sela Špiljan u kojem se i danas nalazi stara župna crkva posvećena Bogorodici. Stoga Bratovštinu Bl. Dj. Marije svrstavamo među bratovštine koje njeguju kult iz srednjovjekovnih sela i pripadaju skupini najstarijih bratovština koje se spominju već u XVI. stoljeću u novim naseljima uz obalu. Postoji mogućnost da su te bratovštine osnovane još u starim selima, pa time

⁸³ Isto, 303.

⁸⁴ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 310–312. (Prijevod matrikule Bratovštine sv. Mihovila, čl. 1, 3, 5, 6, 7, 8, 10 i 16.)

⁸⁵ Isto, 42, 323, 330.

⁸⁶ I. BABIĆ, *n. dj.*, 148; NAS-T, BVDM 1760, god., br. 38.

možemo lakše objasniti angažiranost Bratovštine Bl. Dj. Marije pri proširenju crkve samo 44 godine nakon izgradnje K. Novoga.

Glavna Bratovština sv. Petra osnovana je tek u XVI. stoljeću uz crkvu sv. Petra od Klobučca (bilo je uobičajeno da Velika skula nosi ime patrona župe) i tada, vjerojatno, nije mogla financijski preuzeti te građevinske poslove.⁸⁷

Vizitacija Jordana Paxa iz 1631. godine spominje Bratovštinu Bl. Dj. Marije u vrlo kritičnom tonu jer nema matrikulu i bratimska odijela.⁸⁸ Godine 1637. isti biskup ponovno prekoraва bratime što skupljenu milostinju ne troše pažljivo.⁸⁹

Bratovština se brine za svoj oltar u župnoj crkvi sv. Petra kao i za spomenutu srednjovjekovnu crkvu Bl. Dj. Marije u Kaštelanskom polju. U toj crkvi, koja se nalazi tri kilometra iznad K. Novog, bratimi daju služiti misu nekoliko puta u godini. Na blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije bratovština priprema ručak za bratime, ali s »hranom posluži mnoštvo prisutnog naroda«.⁹⁰ Godine 1637. vizitator navodi da se u crkvi nalazi oltar Bl. Dj. Marije sa siromašnom ikonom.⁹¹

U tom je razdoblju župna crkva sv. Petra proširena po drugi put. Prema svjedočanstvu biskupa Jordana Paxa (koji ju je posvetio 1640. godine), imala je pet oltara i među njima oltar Bl. Dj. Marije – Stomorijske. Po svemu sudeći, bio je to onaj isti drveni oltar iz XVI. stoljeća, jer vizitacija iz 1640. godine ne upućuje na to da su bratimi dali podignuti novi oltar.⁹²

Prestankom turske opasnosti u Kaštelanskom polju, u K. Novom nastaju povoljnije gospodarske i demografske prilike. One će potaknuti treće proširenje crkve sv. Petra, koje će trajati od 1721. do 1725. godine, kad su sa sjeverne i južne strane dograđene dvije kapele (sv. Križa i sv. Ante Padovanskog). Na poslijetku, tijekom ovog proširenja sagrađene su današnja velika kapela (za glavni oltar) i sakristija. Time je crkva dobila izgled latinskog križa.

U njoj Bratovština Bl. Dj. Marije podiže novi oltar od mramora, a majstore dovodi iz Mletaka. Čitav trošak iznosio je 300 reala.⁹³ Iz ovoga jasno proizlazi da je bratovština imala i druge prihode osim prikupljene članarine. To potvrđuje i vizitacija iz 1760. godine u kojoj se navode dvije veće parcele kao vlasništvo bratovštine. Ali, to je stanje zabilježeno nakon proširenja i uređenja crkve, pa nije isključeno da je bratovština neku zemlju ili drugu nekretninu prodala pri podizanju svojega novog oltara.⁹⁴

Ista vizitacija iz 1760. godine govori kako bratovština daje novčane zajmove mještanima te da su svi dužnici uredno zabilježeni. To znači da se bratovština bavila i kreditnim

⁸⁷ F. BEGO, »O sakralnim lokalitetima na kaštelanskom području i u Kaštel Lukšiću«, 26–41.

⁸⁸ NAS-T, BVJP 1633. god., br. 10.

⁸⁹ NAS-T, BVJP 1637. god.

⁹⁰ NAS-T, BVJP 1633. i 1645. god.

⁹¹ NAS-T, BVJP 1637. god.

⁹² NAS-T, BVJP 1640. god.

⁹³ NAS-T, Biskupska vizitacija Antuna Kačića (dalje: BVAK) 1726. god. br. 32.

⁹⁴ NAS-T, BVDM 1760. god. br. 38.

poslovima, ali vjerojatno nije bilo većih odstupanja od religiozno-karitativnog obilježja u njezinu radu. Naime, biskup bi je bio sigurno raspustio, kao što je zbog novčanih špekulacija bila raspuštena Bratovština sv. Jurja u istom mjestu u XVII. stoljeću.⁹⁵

Vizitatori govore o novom oltaru Bratovštine Bl. Dj. Marije pohvalnim riječima pa ističu lijepe svijećnjake i kandeले i ne nalažu bratimima nikakve promjene ili nabavu novih predmeta za oltar.⁹⁶

U drugoj polovici XVIII. stoljeća bratovština ima 40 bratima. Karakteristično je da uopće nije imala napisanu matrikulu, zbog čega su je biskupi prekoraivali u više navrata. Nepostojanje matrikule i zapisnika s njezinih sjednica onemogućuju prikaz religioznog aspekta te osvrtna njezino ustrojstvo.⁹⁷

Ukinuta je kao i sve druge kaštelanske bratovštine za vrijeme francuske vladavine u Dalmaciji početkom XIX. stoljeća.⁹⁸

BRATOVŠTINA SV. JURJA U KAŠTEL ŠTAFILICU

Prve pisane vijesti o Bratovštini sv. Jurja u Kaštel Štafiliću nalazimo u vizitaciji biskupa Jordana Paxa iz 1629. godine.⁹⁹ Kult sveca-zaštitnika bratovštine vrlo je rasprostranjen u Kaštelanskom polju još u srednjem vijeku, što potvrđuju i sačuvane crkve pretkaštelanskih sela (sv. Juraj od Žestinja, sv. Juraj od Raduna i sv. Juraj u Putalju).¹⁰⁰

Don Janko Pera u svojem neobjavljenom djelu (napisanom uoči Drugog svjetskog rata) smatra Bratovštinu sv. Jurja najstarijom u K. Štafiliću i povezuje je sa srednjovjekovnim selom Žestinj gdje se i danas nalazi nekadašnja župna crkva posvećena sv. Jurju.¹⁰¹ Ta se crkva prvi put spominje u osnivačkoj ispravi sv. Marije od Špiljana (Stomorija) iz 1189. godine, po čemu vidimo da je podignuta prije te godine.¹⁰² Na kraju svoje hipoteze don Janko Pera pretpostavlja da je kult sv. Jurja prenesen iz srednjovjekovnog sela Žestinj, a sama Bratovština sv. Jurja u K. Štafiliću, po njegovu mišljenju, nastavak je Bratovštine sv. Jurja iz sela Žestinj.¹⁰³

Trogirski biskup Antun Kačić u vizitaciji iz 1760. godine navodi da bratovština ima svoj oltar u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u K. Štafiliću te da se brine o spomenutoj crkvi sv. Jurja od Žestinja. Međutim, prethodne vizitacije iz 1723., 1726. i 1730. godine stalno ponavljaju kako je crkva sv. Jurja u lošem stanju. Krivica se pripisala bratimima sv. Jurja

⁹⁵ Isto.

⁹⁶ Isto.

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ F. BEGO, *Kaštel Kambelovac – Kaštel Gomilica*, 42.

⁹⁹ NAS-T, BVJP 1639. god., br. 10.

¹⁰⁰ F. BEGO, »O sakralnim lokalitetima na kaštelanskom području i u Kaštel Lukšiću«, *n. dj.*, 29–32; I. BABIĆ, *n. dj.*, 89–90.

¹⁰¹ J. PERA, *n. dj.*, 49–52.

¹⁰² V. OMAŠIĆ, *Povijest Kaštela*, 84.

¹⁰³ J. PERA, *n. dj.*, 49.

koji su zanemarili svoju skrb prema toj crkvi. Još teže stanje zatečeno je u navedenoj vizitaciji 1760. godine. Tada su mještani susjednog K. Novoga zatražili od biskupa dopuštenje da je poprave na svoj trošak. No, crkva je bila pod jurisdikcijom župe K. Štafilica pa su se tome odmah suprotstavili bratimi sv. Jurja. Oni su je obnovili, a potom ju je 1799. godine posvetio posljednji trogirski biskup Anton Pinelli.¹⁰⁴

Prema matrikuli koja je sačuvana kao prijepis iz 1745. godine, bratovština ima 27 bratima,¹⁰⁵ a taj broj potvrđuje i nešto kasnija vizitacija iz 1760. godine.¹⁰⁶

Matrikula sadrži više općenitih odredbi koje možemo naći i u pravilnicima drugih bratovština. Međutim, u njoj nalazimo i neke posebnosti: npr. čl. 3 nalaže da, ako se otkrije da neki bratim provodi nemoralan život ili da je kradljivac, njega se izbacuje iz bratovštine, a seoska mu zvona »brecaju« kao što je uobičajeno kad netko u naselju umre.¹⁰⁷ Svrha je te odredbe bila da se javno obznani kako je netko od bratima počinio neko loše djelo, što je u malim okružjima kao što su kašetlanska naselja, imalo i određene posljedice. Nakon takve kazne, izbačenom bratimu seljani javno predbacuju ili ga izbjegavaju, a ima slučajeva da su neki pojedinci morali iseliti iz K. Štafilica zbog otkrivenih krađa.¹⁰⁸

Kakvo je bilo vjersko ozračje u XVII. i XVIII. stoljeću možemo vidjeti iz tadašnjih vizitacija koje uglavnom (uz manje iznimke) zaključuju: »Puk je poslušan i potpuno pobožan«. Prema tome, pojedinac nemoralna života bio bi, vjerojatno, osim osude župnika i mjesnih bratovština, prekoren i od mještana.¹⁰⁹

U ovoj matrikuli posebno je precizirana i solidarnost bratima ako bratim umre mlad i ostavi nekaku djecu. Tada su svi bratimi morali deset godina besplatno obrađivati njegovo polje i vinograde.¹¹⁰

Ova bratovština po broju bratima i djelokrugu svoje aktivnosti ulazi u krug manjih bratovština, a vizitacije ne navode da je posjedovala vlastitu zemlju ili kuću. Ona je ponajprije njegovala pobožnost prema svecu čije ime nosi i poticala bratime na jačanje vjerskog života te održavala oltar u župnoj crkvi i spomenutu crkvu sv. Jurja.

Ukinuta je za vrijeme francuske vladavine u Dalmaciji, a poslije toga nije obnovljena.¹¹¹

ZAKLJUČAK

Bratovštine u Kaštelima bile su iznimno brojne, ali među njima se posebno isticala Velika skuća kao glavna bratovština u mjestu. Ona je bila gospodarski najsnažnija te

¹⁰⁴ NAS-T, BVJP 1640. god., br. 10; NAS-T, BVAK 1723. i 1726. god., br. 32.

¹⁰⁵ ŽAKŠ, Matrikula Bratovštine sv. Jurja.

¹⁰⁶ NAS-T, BVDM 1760. god., br. 38.

¹⁰⁷ ŽAKŠ, Matrikula Bratovštine sv. Jurja.

¹⁰⁸ J. PERA, *n. dj.*, 56.

¹⁰⁹ NAS-T, BVJP 1637., 1641. i 1647. god., br. 10; NAS-T, BVDM, 1760. god., br. 38.

¹¹⁰ ŽAKŠ, Matrikula Bratovštine sv. Jurja.

¹¹¹ J. PERA, *n. dj.*, 55.

najbrojnija po članstvu. Već je navedeno kako Velika skula u svojem djelovanju nadilazi religiozno-karitativni okvir, pa proširuje ili gradi župnu crkvu i zastupa naselje pred komunalnim sudom (u Splitu ili Trogiru).

Ostale bratovštine nemaju tako značajnu ulogu za život u naselju; one uglavnom njeguju pobožnost prema svecu-zaštitniku bratovštine ili Bogorodici te se brinu za svoje oltare. Međutim, proučavanje bratovština zahtijeva puno širi pristup. Valja usporedno istraživati njihovu društvenu, ekonomsku, kulturnu i političku ulogu u kaštelanskom društvu. Uostalom, mi danas ništa ne znamo o odnosu kaštelanskih bratovština s onima u susjednom Trogiru i Splitu (iako su pojedine trogirske bratovštine obrađivale zemlju u Kaštelanskom polju). Zanimljivo bi bilo pratiti u dužem trajanju i gospodarski uspon kaštelanskih bratovština, jer one proširuju ili grade crkve, oltare, nabavljaju vrijedne crkvene predmete, pomažu članstvu...

Staleško se skupljanje u kaštelanskim bratovštinama ne uočava jer je 90 posto stanovnika Kaštela težačko. Ipak, u popisu bratima sv. Onofrija nalazimo člana plemićke obitelji iz Kaštel Štafilića. Dakako, i popisi članova ostalih bratovština predstavljaju dragocjenu sliku socijalnog mozaika. Nameće se pitanje jesu li plemići ulazili u bratovštine zbog kontrole njihova rada (poput Rottondovih u Bratovštini sv. Onofrija), jer su između njih i mještana bili kolonatski odnosi, ili su to činili iz drugih, ponajprije vjerskih pobuda.

Već je navedeno kako se plemićke obitelji i težaci spore zbog izbora mjesnog župnika, ali ne samo zbog toga, već i zbog drugih seoskih pitanja. Tako seoskom gaštaldu (predstavniku civilne vlasti kojeg postavljaju plemići) protutežu, svakako, predstavljaju bratovštine.

Iz svega priloženoga možemo sažeti da su se bratovštine u novoosnovanim naseljima uz kaštelansku obalu u XVI. i prvoj polovici XVII. stoljeća (vrijeme turske opasnosti) slabije razvijale. To potvrđuju i tadašnje vizitacije koje stalno navode siromaštvo stanovništva i turske provale u Kaštelansko polje. U tom razdoblju ni klasni antagonizmi ne izbijaju u većoj mjeri, jer su seljaci i plemići zajedno angažirani u ratovima s Turcima. Stoga je vrhunac moći i utjecaja kaštelanskih bratovština od druge polovice XVII. do kraja XVIII. stoljeća, što je značilo očito kašnjenje s obzirom na bratovštine susjednih gradova (Splita i Trogira).

Na kraju možemo zaključiti da se pojava bratovština pozitivno odrazila i manifestirala u socijalnim i kulturnim djelatnostima u kaštelanskom društvu. Arhivska građa, vrlo bogata podacima (osobito u kaštelanskim župnim arhivima), ostaje nezaobilazna za buduća istraživanja.

POPIS POZNATIH KAŠTELANSKIH BRATOVŠTINA
OD XVI. DO POČETKA XIX. STOLJEĆA

KAŠTEL SUĆURAC

Bratovština sv. Jurja (Velika skula)
Bratovština sv. Antuna
Bratovština sv. Ivana
Bratovština Blažene Djevice Marije
Bratovština sv. Stjepana

KAŠTEL GOMILICA

Bratovština sv. Jeronima (Velika skula)
Bratovština sv. Benedikta
Bratovština sv. Ante
Bratovština sv. Križa
Bratovština Kuzme i Damjana

KAŠTEL KAMBELOVAC

Bratovština sv. Mihovila (Velika skula)
Bratovština Gospe od Ružarija
Bratovština Gospe od Karmena
Bratovština sv. Ante

KAŠTEL LUKŠIĆ

Bratovština Gospe od Uznesenja (Velika skula)
Bratovština Gospe od Ružarija
Bratovština sv. Ante
Bratovština sv. Lovre
Bratovština sv. Roka
Bratovština sv. Jure
Bratovština sv. Ivana Birnja

KAŠTEL STARI

Bratovština Presvetog Sakramenta (Velika skula)
Bratovština sv. Nikole
Bratovština Gospe od Ružarija
Bratovština sv. Ivana Krstitelja
Bratovština sv. Jurja
Bratovština Duša čistilišta
Bratovština Gospe od Milosrđa

KAŠTEL NOVI

Bratovština sv. Petra (Velika skula)
Bratovština Presvetog Sakramenta
Bratovština Gospe do Milosrđa
Bratovština sv. Jeronima
Bratovština sv. Augustina Kažotića
Bratovština sv. Fabijana i Sebastijana
Bratovština sv. Marije – Stomorijske
Bratovština sv. Ane
Bratovština sv. Karla (Boromeja)
Bratovština sv. Katarine
Bratovština Gospe od Loreta
Bratovština sv. Roka
Bratovština sv. Križa

KAŠTEL ŠTAFILIĆ

Bratovština sv. Ivana Krstitelja (Velika skula)
Bratovština sv. Jurja
Bratovština sv. Onofrija

RÉSUMÉ

S'appuyant sur une riche documentation, provenant des archives diocésaines et paroissiales et des registres de diverses associations du passé, l'auteur retrace les origines, le rôle et le rayonnement des confréries dans le district des Kaštela, huit villages dalmates sis entre Trogir et Split, XVIe au XIXe siècle.

Ces associations groupaient en principe les membres d'une même corporation ayant pour but de promouvoir la piété et la charité.